

רבי שמואל יעקב בורנשטיין שליט"א

ראש ישיבת 'קרית מלך'

מה זאת עשה אלוקים לנו - חובת ההתבוננות

שנאמרו ביום ה' כ"ז חשון יוכ"ק מוקדם בבית הכנסת שבו נהרגו על קידוש השם ת"ח מופלגים עמלי תורה באמצע התפילה עטופים בטו"ת ע"י רוצחים שפלים מזרע ישמעאל ימ"ש ה' ינקום דמם

אוי מה היה לנו, נתקיים בנו הכתוב (תהילים עט א-ג) אלקים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך שמו את ירושלם לעיים. שפכו דמם כמים. כאן בבית ה', כשהם עטופים בטו"ת ועומדים לפני המלך. נהרגו באכזריות נוראה ע"י חיות טרף מבני ישמעאל על קידוש שמו ית', ונצטרפו לכל הקדושים אשר בארץ המה. הצבי ישראל על במותיך חלל איך נפלו גבורים (שמואל ב א יט).

המה נסעו למנוחות, להיות במקום שאין בריה ולשון יכולה לעמוד במחיצתם. וכדאמרינן בב"ב י' ב' ושמעתי שהיו אומרים הרוגי מלכות אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתו, מאן נינהו אילימא ר"ע וחבריו משום הרוגי מלכות ותו לא פשיטא בלאו הכי נמי, אלא הרוגי לוד. וכתב מרן הקה"י במכתב תנחומין למשפחה שהאם נהרגה על קידוש השם, כי מדרגתם גדולה מצדיק גדול העובד את השי"ת בתורה ובמצוות כל ימיו (קריינא דאיגרתא ח"ב סימן מ'). ואותנו עזבו לאנחות, למשפחות לאלמנות וליתומים לתלמידים ולכלל ישראל. בלא ספק שהם קרבנות צבור, עולות תמימות לכפר עלינו ועל כל ישראל.

בודאי מתעוררת השאלה מה זאת עשה אלקים לנו, בבית ה', באמצע תפלת שמו"ע, עטופים בטו"ת. ת"ח גדולים, עמלי ומרביצי תורה, אנשי חסד ויראי ה'.

הנה מצינו באיוב, כאשר סבל את שבעים שנות יסוריו הנוראים מכל מה שאפשר לצייר ולשער, יסורי גוף ונפש, נטילת הבנים והממון וכל אשר לו, עד לכדי מציאות של "רק את נפשו שמור". וכאשר קרא תגר על יסוריו הנוראים ואמר (איוב כ"ג ג'-ד'): "מי יתן ידעתי ואמציא אבוא עד תכונתו, אערכה לפניו משפט ופי אמלא תוכחות", ואז"ל (שמור"ר פ"מ ג' ובילקוט שם): "אל הקב"ה אתה מבקש להתווכח עמי איפה היית ביסדי ארץ", היינו כיון שלא היית בשעת הבריאה לא שייך אתה לדון בדבר הזה. ויעוי"ש לעיל בדבריהם ז"ל שם שהביאו הא דבעוד שאדה"ר מוטל גולם הראהו הקב"ה דור דור ודורשיו וכל צדיק וצדיק שעתיד לעמוד ממנו, כלומר כל מעשיו וקורותיו של כל דור וכל צדיק. והיינו שאיוב דן את מצב נפשו לפי שעה, כחשבון של פרט, והוא אשר אמר לו הקב"ה, "איפה היית ביסדי ארץ". כלומר, בשורש הבריאה ותחילתה, ישנה מחשבה עמוקה שבה מנהיג הקב"ה את הבריאה כולה

מתחילת ועד סופה, והיסוד הגדול והנשגב הזה מסלק את כל הקריאות של תגר וכל הקושיות שבעולם. איפה היית ביסדי ארץ.

וכ"כ בשמו של הגר"א ז"ל, דבשעת הריגת ר"ע ועשרה הרוגי מלכות זעקו מלאכי השרת "זו תורה וזו שכרה", ואז"ל במדרש, שאמר הקב"ה אם תרצו אהפוך את העולם כולו לתוהו ובוהו, וכלשון הפייט "אלה אזכרה" של יוהכ"פ: שרפי מעלה צעקו במרה זו תורה וזו שכרה, עוטה כשלמה אורה אויב מנאץ שמך הגדול והנורא, ומחרף ומגדף על דברי תורה, ענתה בת קול משמים, אם אשמע קול אחר אהפוך את העולם למים, לתוהו ובוהו אשית הדומים. וביאר אור העולם מרנא הגר"א ז"ל, משל למלך שביקש מחייט מומחה שיתפור לו בגד מלכות יחיד ומיוחד, ונתן לו לשם כך אריג מיוחד, ותנאי התנה עמו שחייב הוא ומוכרח להשתמש בכל האריג כולו כמות שהוא, שהבגד כולו יהיה מדויק עד לאחת לפי מדת האריג, בלא להחסיר כל שהוא ובלא להותיר, לא פחות ולא יותר, ועשה החייט כמצות המלך, ולאחר שכילה מלאכתו והביא את לבוש המלכות לפני המלך, אמר לו המלך מנין אדע שאמנם לא חיסרת מן האריג כלום ולא נטלת לעצמך מאומה, א"ל א"א להוכיח דבר זה, אא"כ יפרמו את הבגד ויבטלו תפירותיו ויחזירוהו לאריג כפי שהיה ויחברו כל חלקיו וימדדו אותם ויוכל אז למצוא כי האריג כפי שנתנו הוא שלם בתכלית השלמות לא פחות ולא יותר, וכן עשו ויפרמו את הבגד ואז נתבררה צדקת החייט. והוא שאמר הפייט שעל השאלה של זו תורה וזו שכרה, כאשר מלאכי ושרפי מעלה צעקו במרה (ומסתברא דזעקה זו נשמעה בשעה שנהרגו קדושי מסעי הצלב וקדושי ת"ח ות"ט וקדושי תרפ"ט ובשעה שהוליכו את רבינו רבי אלחנן וסרמן הי"ד ואת קדושי קלם ובשעה שנהרגו את הגר"א הי"ד מטלז וכל קדושי טלז עמו ואת הגר"מ זמבה הי"ד ואת הגה"ק מרדכי הי"ד ומסלונים הי"ד ואת כל קדושי ישראל שנהרגו ושנשחטו ושנשרפו בכל העתות והזמנים. וגם עתה בנפול לפני בני עולה הקדושים כאן בבית ה').

ע"ז השיב להם הקב"ה: דעו לכם כי לא תוכלו להבין בשום אופן את הענין אא"כ רק אהפוך את העולם כולו למים ולהחזירו לקדמותו לתוהו ובוהו, ואז יוכלו לראות את סדר הנהגת הבריאה מתחילתה ועד סופה, ויראו שהכל יפה עשה בעיתו, דבר דבור על אופניו, בהתאמה נוראה ונפלאה בכל פרט ופרט עד הקטן ביותר בכל הבריאה והעשייה וההנהגה כולה מתחילתה ועד סופה, לא פחות ולא יותר, בדקדוק נורא ונשגב שאין שום בריה יכולה לעמוד עליו (איהר ווילט אז מען זאל צוטרענען דעם גאנצען בגד, וועט איהר דאן זען אז עס שטימט אקאראט, דאן קען מען זען וויא עס גייטצאך א בריאה), ע"כ משמו של הגר"א ז"ל. וזוהי התשובה בעצם של "איפה היית ביסדי ארץ".

ואמרו במדרש שיר השירים (פרשה ו פסקה ח): "דודי ירד לגנו לערוגת הבושם, א"ר יוסי ב"ר חנינא הפסוק הזה לא ראשו סופו ולא סופו ראשו, לא היה צריך קרא למימר אלא 'דודי ירד לרעות בגנו' ואת אמר 'לרעות בגנים'. אלא דודי זה הקב"ה, לגנו זה

העולם, לערוגת הבושם אלו ישראל, לרעות בגנים אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, וללקוט שושנים לסלק את הצדיקים שבישראל".

אכן הנה כתב הרמב"ם בהלכות תעניות (פרק א ה"א): "מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור שנאמר (במדבר י') על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות כלומר כל דבר שייצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן והריעו", ובה"ב: ודבר זה מדרכי התשובה הוא שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב (ירמיהו ה') עונותיכם הטו וגו' וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם, ובה"ג: אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקרית הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים ותוסיף הצרה צרות אחרות הוא שכתוב בתורה (ויקרא כ"ז) והלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהוא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי.

חידוש גדול יש להתבונן בלשון הרמב"ם, שכאשר יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקרית "הרי זו דרך אכזריות", ולכאורה מה ענינה של אכזריות בכאן, והלא אך חסרון אמונה יש כאן. וחזינן כאן חידוש גדול שאמנם כן הוא, שכאשר קורה מאורע של צרה אצל היחיד או הכלל ואין רואים את פשרו האמיתי של המאורע ותולים אותו במקרה אין זה רק חסרון אמונה אלא דרך אכזריות, ויש לבאר בתלתא אנפי, חדא דדרך אכזריות היינו כהות של חושים והרגשים אנושיים, דבלא"ה א"א לראות מאורעות של צרות ולהמשיך בשגרת החיים. ותו דיש שבעצם מצד ההכרה השכלית היה עומד האדם על האמת שצרה זו לא נקרה נקרית ולא ממנהג העולם אירע לו, אלא מחמת תאוותיו הרי הוא מתאכזר על עצמו ומאנה את עצמו לחשוב שאמנם אך מקרה הוא [כלשונו של רבינו יונה בספר שערי תשובה שער ראשון אות י' "כי הייתי על הנפש היקרה אכזרי ונטמאה בגלולי יצרי"]. ותו, דאך אכזרי שאין בלבו רגשי רחמים מסוגל לחשוב כי העולם מלא עם צרות ויסורים ללא תכלית ומטרה ח"ו, אבל האדם שמדת הרחמים מפעמת בקרבו כל ההסתכלות שלו על הבריאה וההנהגה היא של רחמים, היינו שכל צרה יש לה תכלית מכוונת ואינה מנהג העולם.

וכמבואר בגמ' ביבמות (דף סג ע"א): "א"ר אלעזר בר אבינא אין פורענות באה לעולם אלא בשביל ישראל שנאמר הכרתי גוים נשמו פנותם החרבתי חוצותם וכתוב אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר", וברש"י ד"ה בשביל ישראל - ליראם כדי שיחזרו בתשובה. בכל מקום שהוא, הוא רק עבור ישראל. כשהיתה רעידת אדמה ביפן עורר הח"ח כיצד אפשר לחשות, אף שהיה רחוק ולא כולם ידעו אפילו שקיימת מדינה בשם הזה.

תשב אנוש - לשון יחיד - עד דכא, עד דכדוכה של נפש. ותאמר שובו בני אדם - לשון רבים. ופירשו חכמי המוסר דחז"ל פירשו עד דכא, עד דכדוכה של נפש, היינו

שכאשר ח"ו קורה אצל יחיד מאורע בבחינת תשב אנוש עד דכא, עד דכדוכה של נפש, ותאמר - היינו מה האמירה מלמעלה בזה, מה רוצים מן השמים - שובו בני אדם! - שכולם ילמדו מן המעשה הזה לחזור בתשובה.

במיתת נדב ואביהוא אשר נשרפו בבית ה', במקדש ה', כתיב (ויקרא י ג) ויאמר משה אל אהרן הוא אשר דבר ה' לאמר בקרבי אקדש ועל פני כל העם אכבד וידם אהרן. וברמב"ן שם: "הוא אשר דבר ה' לאמר, היכן דיבר? ונקדש בכבודי (שמות כט מג), אל תקרי בכבודי אלא במכובדי. אמר לו משה לאהרן, אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של הקב"ה, והייתי סבור או בי או בך, עכשיו אני רואה שהם גדולים ממני וממך. לשון רש"י ממדרש רבותינו (ויקרא יב ב). ואם כן יהיה טעם ונקדש בכבודי, שיהיה קדוש בעיני כל העם ובמכובדי, וידעו כי אני שוכן בו - ולדעתי בדרך הפשט אין צורך לכל זה, כי דבר השם, גזרותיו ומחשבותיו וענין דרכיו, והדבור יאמר בכל אלה, דברתי אני עם לבי (קהלת א טז), חשבתי מחשבה זו וזה הדבר אשר מל יהושע (יהושע ה ד), זה הענין, על דבר הכסף (בראשית מג יח) וכן ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דבר ה' (שם כד נא), גזר, וכמוהו באבירם בכורו יסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה כדבר ה' אשר דבר ביד יהושע בן נון (מ"א טז לד) והנה אמר משה, המקרה הזה הוא אשר גזר השם לאמר אל לבו, בקרובי אקדש, שלא יהרסו אל קדושתו, ועל פני כל העם אכבד, שיהיו נוהגים כבוד במשכני, המאורע הנורא של מיתת נדב ואביהוא הוא הוא אשר דבר ה'. בקרבי אקדש ועל פני כל העם אכבד. וברש"י כשהקב"ה עושה דין בצדיקים מתיירא ומתעלה ומתקלס. וח"ו שלא נהיה במצב של "ותלהטו מסביב ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב" (ישעיה מב כה).

ויש כאן תמיהה גדולה, דהנה יעוין ב"ב דף ז' ע"ב "רבנן לא צריכי נטירותא" וכו' כי אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה מאי טעמא לא תימא ליה מהא אני חומה ושדי כמגדלות אני חומה זו תורה ושדי כמגדלות אלו ת"ח, ופי' רגמ"ה שמגינה על לומדיה כחומה המגינה על העיר. ובכתובות דף ע"ז ע"ב מכריז רבי יוחנן הזהירו מזבובי של בעלי ראתן רבי זירא לא הוה יתיב בזיקיה רבי אלעזר לא עייל באהליה רבי אמי ורבי אסי לא הוו אכלי מביעי דההיא מבואה רבי יהושע בן לוי מיכרך בהו ועסיק בתורה אמר אילת אהבים ויעלת חן אם חן מעלה על לומדיה אגוני לא מגנא. וברש"י שם ד"ה מיכרך בהו: "נדבק אצלם בשעה שעוסק בתורה ומושיבן אצלו ומובטח הוא שתגין התורה עליו ולא יוזק" - כח ההגנה של תורה.

וכפשוטו הלימוד במצב של סכנה בלא חשבונות ודאגות מתוך בטחון בכח ההגנה של תורה, אילת אהבים ויעלת חן אם חן מעלה על לומדיה אגוני לא מגנא, הוא כבודה של תורה.

וגם אנו נשאל את עצמנו כיצד לא הגינה התורה? חשבונות הפרט אין אנו יודעים, אך חשבון הכלל חייבים אנו לעשות. בגמ' ברכות (דף ס"ב ע"ב) איתא: "ויקם דוד ויכרת

את כנף המעיל אשר לשאול בלט, אמר רבי יוסי ברבי חנינא כל המבזה את הבגדים סוף אינו נהנה מהם, שנאמר והמלך דוד זקן בא בימים ויכסהו בבגדים ולא יחס לו", ומיסודו של הגר"י בלזר שמענו דאם מבזים הדבר א"א לקבל ממנו תועלת. והנה אי' בסנהדרין (דף צ"ט ע"א) דבר ה' בזה, רבי נהוראי אומר כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק. ע"כ. ממילא, כשאין עוסקים בתורה הוא בחינת בזיון ועלבון לתורה, כל' המשנה אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. וכיון דנמצאים ח"ו בבחינה של דבר ה' בזה ח"ו הרי זה בבחינה של כל המבזה את הבגדים וכו' ומכחיש ח"ו את כח ההגנה של תורה. שוא הכיתי בית מאהבי.

חובתנו לסלק את חרון האף ח"ו, "ביקש הקדוש ברוך הוא להחזיר את העולם לתוהו ובהו מפני דורו של צדקיהו כיון שנסתכל בצדקיהו נתיישרה דעתו" (ערכין דף י"ז ע"א). עולם של חרון אף, ואדם אחד שגרם קורת רוח למעלה הסיר את חרון האף. ונאמר "חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה", ועיין בי' הגר"א שם במשל לאדם שכשכועס מאד מביאים לו בנו חביבו שהוא אוהבו מאד וכך נחלש כעסו. ובב"ב (דף קט"ז ע"א) דרש ר' פנחס בר חמא כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים שנא' "חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה". ועל ידי החכם יוכלו בס"ד לסלק החרון אף.

בעל הנחמות אבי יתומים ודיין אלמנות, ינחם ויחזק את האלמנות והיתומים והמשפחות ובאי בית ה' כאן וכל השכונה כולה, ויחזק בגוף ובנפש ונזכה להתחזק בעמלה של תורה, להזהר מדיבורים אסורים, לחזק גדרי הקדושה והצניעות, לברוח מהכלים הטמאים והמטמאים, להתחזק בעבודת ה' זו תפלה, לזעוק לשמים שיאמר השי"ת למלאך המשחית הרף ולהתחזק בציפיה לגאולה ולתחית המתים. ישראל נושע בה' תשועת עולמים.

